

Originalni rad

Uticaj sociodemografskih faktora na strukturu ličnosti štićenika Kazneno popravnog zavoda u Foči koji nisu počinili ubistvo

Dragan Jovanović^{1,2}, Snežana Medenica^{1,3}, Novica Petrović^{1,2}, Aleksandra Salamadić^{1,2}

¹Medicinski fakultet Foča, Univerzitet Istočno Sarajevo, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

²Centar za neurologiju i psihijatriju, Univerzitetska bolnica Foča, Republika Srpska, Bosna i Hercegovina

³Opšta bolnica Valjevo, Srbija

Kratak sadržaj

Uvod. Dosadašnja istraživanja dokazuju da postoji povezanost između strukture ličnosti i eventualnog kriminalnog ponašanja, kao i da se struktura ličnosti formira u sadejstvu bioloških, psiholoških i socijalnih faktora. Cilj rada je da se izvrši analiza uticaja sociodemografskih faktora na osobine ličnosti štićenika Kazneno-popravnog doma koji nisu počinili ubistvo.

Metode. Studija je kontrolisana, transversalna (studija presjeka) koja obuhvata 72 štićenika Kazneno-popravnog zavoda Foča, koji nisu počinili ubistvo. Kontrolna grupa se sastoji od 60 ispitanika koji ispoljavaju agresivnost u društveno dozvoljenim aktivnostima - članovi Lovačkog udruženja Foča. U svrhu eksploracije osnovnog problema i ciljeva istraživanja korišten je upitnik „Lista opštih podataka“.

Rezultati. Na osobine ličnosti štićenika nehomicidalnih djela utiču godine starosti, školska sprema štićenika, školska sprema i zanimanje roditelja, način stanovanja, ratni stresori (učesće u ratu, gubitak i ranjavanje bliske osobe u ratu, prisustvo pogibiji ili ranjavanju bliske osobe, mijenjanje mjesta boravka u ratu), postojanje hroničnih bolesnika u porodici, prisustvo alkoholizma i/ili narkomanije u porodici, pijenje alkohola, pušenje i zaposlenost, a ne utiče nacionalnost, broj djece u porodici u kojoj su rođeni i redoslijed rađanja.

Zaključak. Na osobine ličnosti štićenika u većoj mjeri utiču socioekonomski nego demografski faktori.

Ključne riječi: sociodemografski faktori, struktura ličnosti, nehomicidanti

*Adresa autora:
Dr sc. med Dragan Jovanović
Medicinski fakultet Foča,
Univerzitet u Istočnom Sarajevu
Studentska 5, 73300 Foča
drdragan@teol.net*

Uvod

Ličnost sadrži sve karakteristike jedne osobe, njenu jedinstvenost i osobenost, po čemu se ona razli-

kuje od svih drugih osoba. Ličnost se formira u interakciji nasljeđa i spoljnje sredine [1-3]. Eysenck [4] smatra «Ličnost je manje ili više čvrsta organizacija karaktera, tem-

peramenta i intelekta».

Postoji mnogo sinonima za sam pojam kriminaliteta: zločin, delinkvencija, prestupništvo, devijantno ponašanje, društveno-negativno ponašanje, antisocijalno ponašanje itd. Pod pojmom zločin, obično se podrazumijevaju teška krivična djela, za razliku od prestupništva koje uglavnom obuhvata lakša krivična djela. Delinkvencija se shvata kao kriminalno ponašanje maloljetnika ili kao kriminalno ponašanje uopšte [5-7].

Pravno definisanje u užem smislu podrazumijeva kriminalitet u smislu ponašanja koja su inkriminisana u pozitivnom krivičnom zakonodavstvu kao krivična djela, dok šira pravna definicija pojam kriminaliteta proširuje na sve kažnjive radnje u određenom pravnom sistemu [5-7].

U dosadašnjim istraživanjima kriminaliteta nasilja utvrđeno je da su djela nasilja, dominantno, karakteristika osoba muškog pola, mlađeg uzrasta i srednjih godina, odnosno do 45 godina. Krivična djela koja najčešće vrše mlađa lica su ubistva (30-35 godina), tjelesne povrede (35-40 godina), razbojništva (18-25 godina). Najveći broj izvršilaca živi u braku, zatim u vanbračnoj zajednici, ili su razvedeni i imaju veći broj djece. Žene takođe učestvuju u kriminalitetu nasilja, najčešće vršeći krivična djela tjelesne povrede i zlostavljanja djece. Što se tiče socijalnih osobina nasilnika, oni uglavnom potiču iz porodica sa niskim obrazovanjem i kvalifikacijom. Profesionalni status roditelja nasilnika je nizak. Ekonomski status porodica iz kojih potiču je ispod prosjeka, ali nije izrazito nizak. U porodicama nasilnika mnogo je alkoholičara i lica sa psihičkim poremećajima. Procenat osuđivanih u porodicama nasilnika nešto je iznad prosjeka, ali, u cjelini, porodice nasilnika ne pripadaju delinkvnetnoj populaciji. Obrazovni nivo nasilnika je nizak i ima mnogo nezaposlenih, oni koji su zaposleni pretežno rade poslove koji ne zahtijevaju nikakvu ili zahtijevaju vrlo nisku kvalifikaciju i to u privrednim granama koje imaju slabu kvalifikacionu strukturu zaposlenih i nizak dohodak. Znatan broj nasilnika potiče iz nepotpunih, razorenih porodica, posebno onih u kojima nedostaje otac. Jedan dio nasilnika nije formirao sopstvenu porodicu poslije napuštanja roditeljske porodice. Ekonomski status nasilnika je ispod prosjeka, ali nije ekstremno nizak. Stambena situacija nije najbolja,

ali je daleko od izrazito nepovoljne. Među nasilnicima ima mnogo skitnica, besposličara, lica sa asocijalnim i sociopatskim ponašanjem, kao i psihopata i neurotičara [8-12].

Najpoznatije teorije kriminaliteta su teorije Eysencka i Gudjonssona [13]. Tako Eysenck smatra da su biološki i psihološki činioci važniji od socioloških i ekonomskih faktora kada se objašnjava kriminalitet [13,14].

U mnogim istraživanjima je istaknuto da je fizičko kažnjavanje i zlostavljanje djece potencijalni uzrok agresivnog ponašanja u djetinjstvu i u kasnijoj dobi. Na temelju navedenih istraživanja postavljena je i teza o transgeneracijskoj transmisiji nasilja [14-19].

Cilj rada je da se izvrši analiza uticaja socio-demografskih parametara na osobine ličnosti nehomocidanata: godine starosti štićenika, stručna sprema štićenika, nacionalna pripadnost, broj djece u porodici štićenika, redoslijed rađanja štićenika, stručna sprema i zanimanje roditelja štićenika, stanovanje - da li ima kuću, stan, podstanar ili živi u napuštenoj imovini, učešće u ratu, pogibija bliskih osoba (član porodice, prijatelj), ranjavanje bliskih osoba (član porodice, prijatelj), prisustvovanje kada je neko poginuo ili je ranjen, promjena mjesta boravka zbog rata, postojanje hroničnih bolesnika u porodici, postojanje alkoholizma ili narkomanije u porodici, pušenje, pijenje alkohola i zaposlenost štićenika.

Metode rada

Istraživanje je obuhvatilo štićenike Kazneno-popravnog zavoda Foča, koji nisu počinili ubistvo, a potiču iz cijele Bosne i Hercegovine (više iz entiteta Republika Srpska).

Ispitna grupa se sastoji od 72 štićenika koji su na izdržavanju penoloških mjera i izabrana je na osnovu sljedećih kriterijuma: dokazano najmanje jedno krivično djelo i više od pet prekršajnih dijela, pravno izrečene sankcije, kompletna forenzička i kriminalistička obrada i pristanak na saradnju od strane ispitanika.

Kontrolna grupa se sastoji od 60 lica koji ispoljavaju agresivnost u društveno dozvoljenim aktivnostima, radi se o članovima Lovačkog udruženja Foča. Grupa je imala većinu identičnih socijalnih uslova za razvoj i psihološku maturaciju u odnosu na ispitni uzorak, to jest kontrolna grupa je, kao i ispitna,

iz populacije BiH gdje je živjela u vrijeme rata i u poratnoj tranziciji.

Uzorak za kontrolnu grupu je izabran na osnovu sljedećih kriterijuma: dokazano nanjmanje jedno prekršajno djelo, urađena socijalna i psihološko-psihijatrijska eksploracija i uvjerenje o društvenoj adaptabilnosti radi dozvole za posjedovanje oružja za upotrebu u realnim sportskim i rekreativnim aktivnostima.

Ispitanici su pristupili istraživanju na dobroljnoj osnovi.

U ispitnoj grupi se nalaze lica sa sljedećim pravnim kvalifikacijama: krađa – 20 štićenika, razbojništvo – 18 štićenika, krađa i razbojništvo – 2 štićenika, nanošenje teške tjelesne povrede – 10 štićenika, nasilničko ponašanje – 5 štićenika, silovanje – 6 štićenika, promet opojnih sredstava – 6 štićenika, izazivanje opšte opasnosti, napad na službeno lice, prevara, falsifikovanje službenih isprava i nepružanje prve pomoći povrijeđenom licu po - 1 štićenik.

Studija je transverzalna (studija presjeka).

U svrhu eksploracije osnovnog problema i cilja istraživanja korišten je instrument upitnik „Lista opštih podataka“. Upitnik je specifično konstruisana skala koja sadrži 20 pitanja gdje se 10 pitanja rješava zaokruživanjem DA ili NE, a 10 pitanja sadrži podgrupe određene varijable i zaokruživanjem se određuje pripadnost nekoj od podgrupa. Na taj način se dobijaju navedeni sociodemografski podaci.

Obilježja posmatranja u studiji su podvrgnuta deskriptivnim statističkim metodama: mjere centralne tendencije (aritmetička sredina, medijana, minimum, maksimum), mjere varijabiliteta (standardna devijacija) i relativni

brojevi (pokazatelji strukture).

U cilju donošenja relevantnih zaključaka, zapažene međugrupne razlike su analizirane parametarskim (Students-t-test,) i neparametarskim (Fisher-ov, Pearson Chi-square - hi kvadrat test, Mann-Whitneys-U test, Wilcoxonov-W i Kolmogorov-Smirnov-Z test) statističkim metodama.

Rezultati

Tabela 1 prikazuje osnovne osobine ispitanika obje grupe: starost, školska sprema, nacionalnost, broj djece u porodici.

T testom međugrupnih razlika ($t=4.539$; $df=130$; $P=0,001$;) utvrđeno je da postoji visoko statistički značajna razlika između grupa u starosti ispitanika. Prosječna starost u grupi štićenika je 42,98 godina a u grupi kontrolnih 33,18 godina.

Mann-Whitney-U, Wilcoxon-W i Kolmogorov-Smirnov-Z test ($U=1780,0$; $W=4408,0$; $Z=2,185$; $P=0,029$) je pokazao statistički značajnu razliku između grupa u školskoj spremi. U grupi kontrolnih, srednju školu je završilo 89,3 % ispitanika, a u grupi štićenika, 61,1%.

Fisher-ovim testom međugrupnih razlika ($P=1,00$) je dokazano da ne postoji statistički značajna razlika između grupa u nacionalnosti. Takođe, statistički rezultati međugrupnih razlika rangova dokazuju da nema statistički značajne razlike ($P>0,05$) u broju djece u primarnoj porodici između grupa štićenika i kontrolnih.

Mann-Whitney-U test ($U=2104,5$) i Kolmogorov-Smirnov-Z test ($Z=0,267$; $P=0,790$) su

Tabela 1. Godine starosti, školska sprema ispitanika, nacionalnost i broj djece u porodici u kojoj su rođeni

	Grupa	
	Kontrolni	Štićenici
Broj ispitanika	60	72
Starost, godine (arit. sredina ± SD)	42,98 ± 11,20	33,18 ± 13,24
Školska sprema, %	Bez škole	2,8
	Osmogodišnja škola	27,8
	Srednja škola	61,1
	Viša ili visoka	8,3
	Magisterijum/ doktorat	0
Nacionalnost, %	Srbin	95,8
	Ostali	4,2
Broj djece u porodici u kojoj su rođeni (arit. sredina ± SD)	3,27±1,72	2,94±1,79

Tabela 2. Školska sprema oca i majke ispitanika kontrolne grupe i štićenika kazнено-popravnog doma

		Grupa	
		Kontrolni	Štićenici
Školska sprema oca, %	Bez škole	21,7	5,6
	4 razreda	26,7	16,7
	Osmogodišnja škola	26,7	22,2
	Srednja škola	20,0	40,3
	Viša ili visoka škola	5,0	12,5
	Magistrat/ doktorat	0	2,8
Školska sprema majke, %	Bez škole	51,7	16,7
	4 razreda	26,7	20,8
	Osmogodišnja škola	16,7	23,6
	Srednja škola	1,7	30,6
	Viša ili visoka škola	3,3	6,9
	Magistrat/ doktorat	0	1,4

pokazali da nema statistički značajne razlike u redosljedu rađanja između dviju grupa. Prvo dijete po redu je 38,3% ispitanika iz kontrolne grupe, a 33,3% iz grupe štićenika; drugo dijete po redu je 31,7% ispitanika iz kontrolne grupe i 40,3% iz grupe štićenika i treće dijete po redu je 16,7% ispitanika iz kontrolne grupe i 12,5% iz grupe štićenika.

Pearson Chi-square test - $\chi^2=16,430$; $df=5$; $P=0,006$ pokazuje visoko statistički značajnu razliku u školskoj spremi roditelja kontrolnih i štićenika. Roditelji štićenika su školovaniji nego roditelji ispitanika kontrolne grupe, jer 40,3% njihovih očeva i 30,6% majki ima srednju školu, za razliku od roditelja kontrolne grupe čijih 20% očeva i samo 1,7% majki ima isto obrazovanje. Istovremeno je 21,7% očeva i 51,7% majki kontrolnih bez škole za razliku od štićenika čijih 5,6% očeva i 16,7% majki nema škole (Tabela 2).

Tabela 3. Zanimanje oca i majke štićenika kazнено-popravnog doma i ispitanika kontrolne grupe

Varijabla		Grupa	
		Kontrolni	Štićenici
Zanimanje oca, %	radnik	58,3	50
	službenik	8,3	1,4
	zemljoradnik	21,7	22,2
	ostalo	11,7	26,4
Zanimanje majke, %	domaćica	90,0	75,0
	radnica ili službenica	6,7	18,1
	ostalo	3,3	6,9

Pearson-Chi-square test - $\chi^2=7,501$; $df=3$; $P=0,058$; $P>0,05$, nema statistički značajne razlike u zanimanju očeva dvije grupe. Međutim, istim testom je dokazano da postoji statistički značajna razlika u zanimanju majki kontrolnih i štićenika, jer je 90% majki kontrolnih i 75% štićenika domaćica a istovremeno je 6,7% majki kontrolnih i 18,1% štićenika radnica ili službenica (Tabela 3).

Pearson Chi-square test nije utvrdio statistički značajnu razliku između grupa po pitanju stanovanja ($\chi^2=5,487$; $df=2$; $P>0,05$). Kuću ima 65% kontrolnih i 76,4% štićenika, stan ima 26,7% kontrolnih i 11,1% štićenika, u napuštenoj imovini je živjelo 3,3% kontrolnih i 8,3% štićenika.

Tabela 4. Odgovori ispitanika da li su bili učesnici rata, da li im je poginuo ili ranjavan član porodice, da li je prisustvovao nesreći ili je bio izložen prisilnoj migraciji

		Grupa	
		Kontrolni	Štićenici
Učesnik rata	Da, %	85,0	51,4
	Ne, %	15,0	48,6
Pogibija člana porodice	Da, %	81,7	75,0
	Ne, %	18,3	25,0
Ranjavanje u porodici	Da, %	85,0	84,7
	Ne, %	15,0	15,3
Prisustvo nesreći	Da, %	75,0	61,1
	Ne, %	25,0	38,9
Prisilna migracija	Da, %	30,0	50,0
	Ne, %	70,0	50,0

Pearson Chi-square test je pokazao visoko statistički značajnu razliku u učešću u ratu između grupa štićenika i ispitanika kontrolne grupe ($\chi^2=16,638$; $df=1$; $P=0,000$). U ratu je učestvovalo 85% ispitanika iz grupe kontrolnih i 48,6% iz grupe štićenika. Međutim, nije utvrđena statistički značajna razlika u pogledu poginulih ($\chi^2=0,848$; $df=1$; $P=0,357$) ili ranjenih ($\chi^2=2,874$; $df=1$; $P=0,090$) bliskih osoba štićenika i kontrolnih (Tabela 4).

Pearson Chi-square test ($\chi^2=5,415$; $df=1$; $P=0,020$) je pokazao da postoji statistički značajna razlika u pogledu mijenjanja mjesta boravka zbog rata. Mjesto boravka zbog rata je mijenjalo 30% ispitanika iz kontrolne grupe i 50% iz grupe štićenika.

Pearson Chi-square test nije utvrdio statističku značajnost razlike u pogledu postojanja hroničnih bolesnika u porodici između grupa ($\chi^2=0,023$; $df=1$; $P=0,879$). Hronični bolesnici postoje u 23,35 porodica kontrolnih i kod 22,2% štićenika. Alkoholičar ili narkoman u porodici je prisutan kod 10% kontrolnih i 20,8% štićenika i razlika između grupa nije statistički značajna ($\chi^2 = 2,871$; $df=1$; $P=0,090$).

Pearson Chi-square test ($\chi^2=16,796$; $df=1$; $P=0,000$) je pokazao visoko statistički značajnu razliku između grupa kontrolnih i štićenika u procentu pušača. U kontrolnoj grupi bilo je 36,7%, a među štićenicima 72,8% pušača. U pogledu konzumiranja alkohola nije bilo značajne razlike između grupa ($\chi^2=2,252$; $df=1$; $P=0,133$) (Tabela 5).

Pearson Chi-square test ($\chi^2=13,704$; $df=1$; $P=0,000$) je pokazao da je visoko statistički značajna razlika između grupa u pogledu zaposlenosti. Zaposleno je 51,7% ispitanika iz kontrolne grupe i 20,8% iz grupe štićenika (Tabela 5).

Tabela 5. Odgovori ispitanika na pitanje o zaposlenosti i navikama

		Grupa	
		Kontrolni	Štićenici
Da li ste pušač?	Da, %	36,7	72,2
	Ne, %	63,3	27,8
Da li pijete?	Da, %	86,7	76,4
	Ne, %	13,3	23,6
Da li ste zaposleni?	Da, %	51,7	20,8
	Ne, %	48,3	79,2

Diskusija

Prosječna starost štićenika je 33,18 godina, a kontrolnih 42,98 godina. Rezultati se, uglavnom, slažu sa rezultatima ranijih istraživanja. Krivična djela ubistva najčešće vrše mlađe osobe muškog pola između 30 i 35 godina, razbojništva između 18 i 25 godina, tjelesne povrede između 35 i 40 godina; prosječna starost izvršilaca krivičnih djela protiv života i tijela je 42 godine, protiv imovinskih delikata 28 godina, seksualnih delikata 39 godina, rezultati slični našim; prosječna starost počinitelja krađe je 25 godina i krivičnog djela ubistva 32,43 godine. U SAD-u je prosjek godina starosti za počinioca krivičnog djela krađe 27,1 godina. Starost može da ima značajan uticaj na osobine i strukturu ličnosti, što pokazuju i naši rezultati da su štićenici mlađi, tj. sa manje životnog iskustva i da zbog toga brže reaguju na frustracije u odnosu na kontrolnu grupu. Prema istraživanju Rushtona agresivnost opada sa starenjem, a altruizam, suprotan pojam agresivnosti, raste. [8,10,14,18]

U grupi štićenika je mnogo veći procenat sa niskim stepenom obrazovanja (bez škole, 4 razreda, 8 razreda) – 30,6%, za razliku od kontrolnih ispitanika među kojima je 10% sa navedenim stepenom obrazovanja. Rezultati istraživanja se slažu sa rezultatima ranijih istraživanja koja navode da je obrazovni nivo nasilnika nizak i da postoji povezanost između nasilnih kriminalnih djela i nižeg stepena obrazovanja [8,14,21]. Navodi se da se kod delinkventne populacije nalaze i kognitivna i konativna oštećenja koja mogu da dovedu do slabijeg školskog uspjeha, a to onda smanjuje izgleda za uspjehom u životu što povećava izgleda da se pribjegne delinkventnom ponašanju. Školovanje ima i značajnu vaspitno-socijalnu ulogu, čiji nedostatak može biti prediktivni faktor kriminalnog ponašanja. Visok procenat štićenika sa slabijim nivoima obrazovanja u podgrupi počinitelja krađe može biti u vezi sa činjenicama da se među počiniocima krađe u značajnom procentu nalaze i oni sa nižim intelektualnim nivoom koji je uslovio lakše otkrivanje djela krađe.

Fisher-ovim testom je dokazano da nema statistički značajne razlike između grupe kontrolnih i štićenika pa nacionalnost nema uticaja na osobine ličnosti štićenika nehomocidalnih

djela. Statistički testovi pokazuju da nema statistički značajne razlike u pogledu broja djece u porodici u kojoj su rođeni između grupa kontrolnih i šticećenika (u prosjeku oko troje djece), pa ovaj faktor nema ni značajnijeg uticaja na strukturu ličnosti šticećenika. Bez statistički značajne razlike je i redoslijed rađanja između dviju grupa ispitanika (prvo ili drugo dijete po redu), pa ovaj faktor nema značajnijeg uticaja na strukturu ličnosti šticećenika.

Očevi šticećenika su školovani, što se posebno vidi u grupama sa srednjom, višom, visokom školom, magisterijem i doktoratom u odnosu na kontrolnu grupu lovaca, ali je u obje grupe visok procenat sa nižim nivoima obrazovanja što se slaže sa rezultatima dosadašnjih istraživanja, koja navode da nasilnici uglavnom potiču iz porodica sa niskim stepenom obrazovanja, te na povezanost niskog stepena obrazovanja očeva i fizičke agresivnosti koja može da dovede do nasilnih vrsta kriminaliteta [8,9,21]. Kroz školovanje se razvijaju radne navike, odgovornost, disciplina i bolja socijalizacija, što se kasnije prenosi na djecu, pa nedostatno školovanje roditelja može biti preduslov za razvijanje disocijalnih crta djece. Nizak obrazovni nivo može biti povezan sa slabijim materijalnim porodičnim stanjem, pa su roditelji zaokupljeni rješavanjem tog stanja i manje su posvećeni odgojno vaspitnom radu sa djecom, što može biti osnova za nastanak delinkventnog ponašanja djece. Nizak nivo obrazovanja roditelja može, takođe, ukazivati na njihove niže intelektualne sposobnosti, što samo po sebi ukazuje na slabiju vaspitnu sposobnost takvih roditelja, a to može biti preduslov za disocijalno ponašanje djece. Nedovoljno obrazovanje roditelja dovodi do slabijeg uspjeha u životu, nedostatka samopouzdanja, što može biti dodatna frustracija sa pojavom agresivnosti koja dovodi do delinkventnog ponašanja roditelja. Smanjena im je sposobnost socijalnog prilagođavanja i usvajanja moralnih normi, pa se lakše sukobljavaju sa zakonom. To može predstavljati model ponašanja djece i dovesti do razvoja negativnog transgeneracijskog modela ponašanja.

U grupi šticećenika njih oko 50% su po zanimanju zemljoradnici i ostala zanimanja, pa se, vjerovatno, među njima nalazi veliki procenat nezaposlenih, a u grupi kontrolnih, sa takvim zanimanjima je 33% ispitanika. Ako uvažimo ove činjenice, to bi se slagalo sa rezultatima

ranijih istraživanja, koja navode da delinkventi potiču od roditelja sa slabijim obrazovnim i profesionalnim nivoom, da su mnogi od njih nezaposleni, a oni koji su zaposleni pretežno rade poslove koji ne zahtijevaju nikakvu ili zahtijevaju vrlo nisku kvalifikaciju i to u privrednim organizacijama koje imaju slabu kvalifikacionu strukturu zaposlenih i nizak dohodak [8-12,21,22]. U zaključcima ranijih istraživanja se navodi da je ekonomski status porodica iz kojih nasilnici potiču ispod prosjeka ali nije izrazito nizak. Zbog toga su roditelji šticećenika zaokupljeni rješavanjem egzistencijalnih problema, manje obraćaju pažnju na vaspitno-odgojni rad sa djecom, česte su frustracije, izlivi bijesa i eventualna zlostavljanja što su prediktivni faktori za razvoj disocijalnih crta i kasnije delinkventno ponašanje djece.

Evidentan je vrlo visok procenat majki sa niskim nivoima obrazovanja (bez škole, 4 razreda, osam razreda) – šticećenici oko 61,1%, kontrolni 95%, a to se slaže sa rezultatima ranijih istraživanja koja navode da roditelji nasilnih delinkvenata potiču od roditelja sa nižim obrazovanjem [8-12,21,22]. Obrazovanje majki može imati uticaja na formiranje ličnosti djece. Razlog nižeg obrazovnog nivoa mogu biti slabije intelektualne sposobnosti, što može biti razlog slabije sposobnosti pravilnog odgoja djece (razvijanja discipline, odgovornosti, radnih navika, usvajanje moralnih normi). Niži nivo obrazovanja roditelja može biti povezan i sa slabijim materijalnim stanjem, pa roditelji mogu biti zaokupljeni rješavanjem tog problema a to im oduzima vrijeme koje bi trebalo posvetiti vaspitno-odgojnom radu sa djecom, koja iz tog razloga mogu razviti disocijalno pa i delinkventno ponašanje. Visok procenat majki sa nižim nivoima obrazovanja kod kontrolnih se može bar djelimično povezati sa činjenicom da su kontrolni u prosjeku stariji i da su se ženska djeca u tom periodu slabije školovala.

U obje grupe je vrlo nizak procenat zaposlenih majki što se slaže sa rezultatima ranijih istraživanja da nasilni delinkventi potiču iz porodica sa nižim obrazovnim i profesionalnim nivoom pa samim tim i sa slabijom mogućnošću zaposlenja [8-12,21,22]. Nezaposlenost roditelja ima za posljedicu slabiji standard koji je povezan sa čestim frustracijama, ispoljavanjima agresivnosti prema djeci, slabijim odgojem iste, što može da dovede do njihovog delinkventnog ponašanja.

U obje grupe porodice su u visokom procentu stambeno zbrinute, ali je veći procenat porodica nehomocidanata podstanar ili živi u alternativnom smještaju po osnovu izbjeglištva (12,5%), što se slaže sa rezultatima ranijih istraživanja koja navode da stambena situacija nasilnika nije najbolja, ali je istovremeno daleko od izrazito nepovoljne [8-12]. Inače, loši stambeni uslovi primarne porodice mogu, u ovom slučaju u manjem stepenu, imati uticaja na strukturu ličnosti štićenika kao dodatni egzistencijalno-frustracioni faktor, koji može uticati na pojavu delinkventno-devijantnog ponašanja.

U ratu je učestvovalo 85% kontrolnih i 51,4% štićenika. S obzirom na to da je oko polovine štićenika učestvovalo u ratu u visokom procentu su bili izloženi dejstvu intenzivnih ratnih stresora - neposredna životna ugroženost, gubici i ranjavanja bliskih osoba, što dovodi do izmjena ličnosti sa snižavanjem frustracionog praga, povišene osjetljivosti i lakšeg izbijanja agresivnosti, povišene upotrebe psihoaktivnih supstanci i povećanja mogućnosti delinkventnog ponašanja što se navodi u ranijim istraživanjima [1-3,23].

Ratni gubici bliske osobe, koji su bili prisutni kod 75% štićenika, mogli su uticati na delinkventnost. Pod uticajem kontinuiranog i kumulativnog stresornog uticaja došlo je i do izmjene ličnosti u smislu povišene osjetljivosti, sniženog praga tolerancije na frustracije, povišene impulsivnosti kao što se navodi i u ranijim istraživanjima [1,2,23].

U vrlo visokom procentu su se desila ranjavanja bliske osobe i u grupi štićenika i u grupi kontrolnih (oko 85%). To, takođe, utiče na razvoj crta ličnosti, povišen arousal (osjetljivost), povišenu impulsivnost i snižen prag tolerancije na frustracije, što pogoduje razvoju delinkventnosti [1,2,23].

Oko 75% kontrolnih i 61,1% štićenika bilo je prisutno pogibiji ili ranjavanju bliske osobe. Pošto se radi o visoko stresnom događaju, on uz ostale ratne stresore dovodi do izmjena ličnosti i utiče na pojavu delinkventnosti [1-3,23].

Oko 50% štićenika i 30% kontrolnih mijenjalo je mjesto boravka zbog rata. Ovaj snažni stresor uz naprijed navedene snažne stresore dovodi do izmjene ličnosti - slabija kontrola emocija i impulsa, lakše izbijanje agresivnosti

i uopšte snižen prag tolerancije na frustracije što olakšava nastanak delinkventnog ponašanja. Izbjeglištvo predstavlja gubitak sigurnog posla i uhodanih i sigurnih životnih tokova što zahtijeva neophodnost nove adaptacije i obezbjeđivanje novih načina situiranosti, nekada i na način koji se sukobljava sa zakonskim normama i koji ima kriminalni karakter [1,2,23].

Hronični bolesnici se nalaze u oko četvrtini porodica štićenika i kontrolnih. To može imati uticaja na pojavu delinkventnosti u smislu eventualnog postojanja hroničnih psihičkih bolesti i stanja u porodici sa izraženijom genetskom osnovom, koji nose povećan rizik za raznovrsna kriminalna ponašanja, što se navodi i u ranijoj literaturi [18,19].

U 20,8% porodica štićenika i 10,0% porodica kontrolnih je prisutan alkoholizam ili narkomanija. Podatak da je u porodicama štićenika prisutniji alkoholizam ili narkomanija govori da je kod njih došlo do izraženijeg poremećaja porodične homeostaze. Disharmonija u porodici uz nedostatatak ljubavi, agresivnost, tenzije i zanemarivanje je bitan preduslov za stvaranje devijantnih i disocijalnih crta ličnosti kao baze za devijantno ponašanje [14,19,24,25].

U grupi kontrolnih je 36,7% pušača, a u grupi štićenika čak 72,2%. Ova razlika je uglavnom povezana sa zatvoreničkim stilom života. Alkoholizam može, takođe, biti jedan od precipitirajućih faktora za devijantno ponašanje jer u pijanom stanju dolazi do pada sposobnosti shvatanja i rasuđivanja, dolazi do pada koncentracije, do slabije kontrole emocija i uopšte, slabi kontrola ponašanja [14,19,24,25].

Procenat zaposlenosti štićenika je mnogo manji iz više razloga - način i stil života, disocijalne crte ličnosti sa sklonošću napuštanja posla bez izgleda da se nađe drugi posao, neodgovornost i neefikasnost na poslu i dužina izdržavanja kazne [1-3,8-12,14,21].

Zaključak

Prikazani rezultati su pokazali da su devijantne osobine ličnosti štićenika nehomocidalnih djela povezane sa godinama starosti, školskom spremom štićenika, školskom spremom i zanimanjem roditelja, načinom stanovanja, sa ratnim stresorima (učesće u ratu, gubitak i

ranjavanje bliske osobe u ratu, prisustvo pogibiji ili ranjavanju bliske osobe, mijenjanje mjesta boravka u ratu), postojanjem hroničnih bolesnika u porodici, prisustvom alkoholizma ili narkomanije u porodici, pijenjem alkohola, pušenjem i zaposlenošću, a nisu povezane sa

nacionalnošću, brojem djece u porodici u kojoj su rođeni i redosljedom rađanja.

Autori izjavljuju da nemaju sukob interesa.
The authors declare no conflicts of interest.

Literatura

1. Kaličanin P. Psihijatrija, I izdanje. Beograd: Velarta; 1997.
2. Marić J. Klinička psihijatrija, IX izdanje. Beograd: Megraf; 2001.
3. Kecmanović D. Psihijatrija. Beograd-Zagreb: Medicinska knjiga; 1989.
4. Eysenck HJE, Eysenck SBG. Manual of the Eysenck Personality Scales (EPS Adult) London: Hodder and Stoughton; 1991.
5. Aćimović M. Psihologija zločina i suđenja. Beograd: Savremena administracija; 1988.
6. Aćimović M. Uvod u psihologiju krivičnog postupka. Beograd: Savremena administracija; 1980.
7. Milutinović M. Kriminologija. Beograd: Savremena administracija; 1985.
8. Momirović K. Socijalna obilježja nasilnika. Zbornik radova sa savjetovanja u Medulinu. Zagreb: Sveučilišni računski centar; 1979.
9. Mejovšek M, Buđanovac A, Šućur Z. Povezanost između agresivnosti zatvorenika i njihova socio-ekonomskog obiteljskog statusa. Hrvatska revija za rehabilitacijska istraživanja 2000;(36):63-74.
10. García CH, Moral J, Frías M, Valdivia JA, Díaz HL. Family and socio-demographic risk factors for psychopathy among prison inmates. Eur J Psycho Appl Legal Context 2012;4(2):119-134.
11. Kovačević R, Kecman B. Komparativna analiza osobina ličnosti izvršilaca seksualnih, imovinskih i delikata protiv života i tijela. Engrami 2007;29(1-2):5-20.
12. McCall PL, Parker KF, MacDonald JM. The dynamic relationship between homicide rates and social, economic, and political factors from 1970 to 2000. Soc Sci Res 2008;37(3):721-735.
13. Eysenck HJ, Gudjonsson GH. The causes and cures of criminality. New York: Plenum Press; 1989.
14. Buikhuisen W, Bontekoe EHM, Plas-Korenhoff CVD, Meijs BWGP. Biological, psychological, and social factors related to juvenile delinquency. In: Buikhuisen W, Mednick SA, editors. Explaining criminal behaviour. Interdisciplinary approaches. Leiden: EJ Brill; 1988.
15. Mejovšek M. Uvod u penološku psihologiju. Zagreb i Jastrebarsko: «Naklada Slap»-Jastrebarsko i Edukacijsko-Rehabilitacijski Fakultet Sveučilišta u Zagrebu; 2002.
16. Dutton DG, Hart SD. Evidence for long-term, specific effects of child-hood abuse and neglect on criminal behaviour in men. Int J Offender Ther Comp Criminol 1992;(36):129-137.
17. Lochman JE, Dodge KA. Social-cognitive processes of severely violent, moderately aggressive, and nonaggressive boys. J Consult Clin Psychol 1994;(62):366-374.
18. Dodge KA, Frame CL. Social cognitive biases and deficits in aggressive boys. Child Dev 1982;53:620-635.
19. Tomović D. Psihijatrijski aspekt počinitelja krivičnog djela ubistva i krivičnog djela krađe. Eskulap 2007;2(3):36-42.
20. Kovačević R, Kecman B. Ubistvo u porodici. Beograd: Institut za kriminološka i sociološka istraživanja; 2006.
21. Moffit TE, Lynam DR, Silva PA. Neuropsychological tests predicting persisting male delinquency. Criminology 1994;(32):277-300.
22. Cajner Mraović I, Došen A. Obiteljske prilike i agresivni poremećaji u ponašanju maloljetnih nasilnih delinkvenata u Zagrebu. Zagreb: Policijska akademija, Vojno-policijska škola; 2002.
23. Farrington DP. The family backgrounds of aggressive youths. In: Hersov LA, Berger M, Schaffer D, editors. Aggression and antisocial behaviour in childhood adolescences. Oxford: Pergamon; 1978.
24. Novaković M, Čabarkapa M, Ille T, Ilanković A. Forenzička analiza osoba sa destruktivnim ponašanjem u posleratnom periodu. Vojnosanit pregl 2007;64(3):183-188.
25. Žarković Palijan T. Značajke osobnosti alkoholičara počinitelja i nepočinitelja kaznenih djela. Doktorska disertacija. Medicinski fakultet u Zagrebu, 2004.
26. Baker CE, Cameron CE, Rimm-Kaufman ES, Grissmer D. Family and Socio-demographic Predictors of School Readiness Among African American Boys in Kindergarten. Early Educ Dev 2012;23(6):833-854.

Analysis of influences of socio-demographic factors on the personality structure of non-homicide offenders of prison Foča

Dragan Jovanović¹, Snežana Medenica², Novica Petrović¹, Aleksandra Salamadić¹

¹Faculty of Medicine Foča, University of East Sarajevo and Neuropsychiatric Department, Clinics and Hospital Services Foča, Clinical Centre East Sarajevo, Republic of Srpska, Bosnia and Herzegovina

²Faculty of Medicine Foča, University of East Sarajevo and Health Centre Valjevo

Introduction. Up-to-now researches have shown that there is a connection between the structure of personality and possible criminal behaviour, and that the structure of personality is formed in the co-action of biological, psychological and social factors. The aim of this paper is to conduct analysis of influences of socio-demographic factors on the structure of the personality of non-homicide offenders (prisoners who did not commit homicide): the age of a prisoner, qualifications, nationality, number of children in the prisoner's family, the order of births, qualifications and jobs of prisoner's parents, housing- whether he owns a house or a flat, or whether he is a tenant or lives in abandoned property, participation in war, death of close persons (family members, friends), close persons wounding (family members, friends), being present when someone died or he was wounded, the change of residence because of war, having chronic patients in the family, alcoholism and drug addiction in the family, smoking, alcohol consumption and the prisoner's employment.

Methods. The study is controlled, transversal (the cross section study) which includes the prisoners of the Penal Institution Foca, who did not commit homicide – 72 prisoners. Control group consists of 60 persons who show signs of aggression in socially accepted activities- members of the Hunting Association Foca. For the purpose of the basic problem exploration and the aims of the research the Questionnaire of general data was used.

Results. The features of the non-homicidal offenders are influenced by the age of the prisoner, qualifications of the prisoner, qualifications and jobs of the prisoner's parents, housing, war stressors (participation in war, the loss and wounding of a closed person, being present when someone died or he was wounded, change of residence because of war), alcoholism and drug addiction in the family, alcohol consumption and the prisoner's employment, having chronic patients in the family and smoking. Nationality, number of children in the prisoner's family, the order of births, do not have any influence.

Conclusion. Socio-economic factors influence the personality features of the prisoner more than demographic factors.

Keywords: socio-demographic factors, personality structure, non-homicidal offenders